

GÜMÜŞHANE İLİNİN KÜLTÜREL TURİZM POTANSİYELİ

Cultural Tourism Potential of Gümüşhane Province

Elif ÖKTEM*

Öz

Turizm illerin ekonomik gelişmelerini sağlamada önemli katkılar sunan aktif sektörlerden birisidir. Kültür turizmi son yıllarda turistlerin en çok tercih ettiği turizm türlerinden birisi olmuştur. İllerin kültür turizmi kaynakları bakımından zengin olması, illerin turizm sektöründe yer edinmeleri açısından avantaj elde etmesini sağlamaktadır. Bu durum ilde bulunan kültür turizmi kaynaklarının önemini artırmakta ve kültürel varlıkların sosyal ve ekonomik olarak önemini ortaya koymaktadır. Gümüşhane ili taşınmaz kültür varlıkları, sit alanları, tarihi yerleşim yerleri ve müze gibi birçok kültür turizmi kaynağına sahip bir ildir. Bunca zengin ve ilgi çekici potansiyele sahip olmasına karşın henüz hak ettiği ilgiyi görememiştir. Kültürel varlıklarının turizme kazandırılması Gümüşhane ilinde turizmin geliştirilmesi açısından oldukça önemli bir konudur. Bu araştırmada, Gümüşhane ili kültür turizmi bağlamında incelenerek, kültür turizmi kaynakları değerlendirilerek (taşınmaz kültür varlıkları, sit alanları, tarihi yerleşim yerleri ve müze) turizm potansiyelinin ortaya konulması, bu potansiyelin tanıtılması, kültürel mirasın yaşatılarak toplum bilincinin sağlanması için katkılar sunmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda bu çalışmada nitel araştırma yöntemi olan doküman analizi yönteminden yararlanılmıştır. Çeşitli kaynaklar incelenerek Gümüşhane ilinin turizm sektöründe tanıtımının yapılarak yer edinebilmesi için bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Gümüşhane, kültür varlıkları, kültür turizmi, sit alanları, müze.

ABSTRACT

Tourism is one of the active sectors that contribute significantly to ensuring the economic development of the provinces. Cultural tourism has been one of the most preferred tourism types of tourists in recent years. The fact that the provinces are rich in cultural tourism resources allows the provinces to gain an advantage in terms of gaining a place in the tourism sector. This situation increases the importance of cultural tourism resources in the province and reveals the social and economic importance of cultural assets. Gümüşhane province is a province with many cultural tourism resources such as immovable cultural assets, sites, historical settlements

* Arkeolog. Gümüşhane Müzesi, Gümüşhane/Türkiye. E-posta: arkeologelif@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-3129-1579.

and museums. Although it has so much rich and intriguing potential, it has not yet received the attention it deserves. The acquisition of cultural assets for tourism is a very important issue for the development of tourism in Gümüşhane province. In this study, it was aimed to present the tourism potential by evaluating the cultural tourism resources (immovable cultural assets, sites, historical settlements and museums) by examining the context of cultural tourism in Gümüşhane province, to introduce this potential, to provide contributions to ensure the awareness of society by preserving the cultural heritage. In this context, the document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used in this research. Various sources have been examined and some suggestions have been presented for Gümüşhane province to gain a place by promoting it in the tourism sector.

Keywords: Gümüşhane, cultural assets, cultural tourism, sites, museum.

Giriş

Turizm sektörünün hızla gelişen ve dünyanın önde gelen sektörlerinden birisi olduğunu söylemek mümkündür. Son yıllarda pek çok turizm türünün ortaya çıktığı ve kültür turizminin de bu türlerden biri olduğu görülmektedir. Turizm sektörüne önemli ölçüde kaynak sağlayan kültür turizmi, kültürel varlıkların korunabilmesi, restore edilerek unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerin tekrar hayat bulmasını sağlaması ve turizme kazandırılması bakımından önemli bir unsur haline gelmektedir.

Eski kültürlere ait değerleri tanıma ve öğrenme merakı kişilerde seyahat etme arzusu doğurmuştur (Denk, 2018: 10). İlk çağlardan itibaren insanlar savaş, din, ticaret ve heves gibi sebeplerle göç etme güdüsüyle seyahat gerçekleştirmişlerdir. Bu seyahat etme sebeplerinin başında kültürel sebeplerle seyahat etme birinci sırada yer almaktadır (Çalışkan, 2009: 1). Kültür turizminde turistler tarihi ve yerel mimari öğeleri görmek, yerel festival ve fuarlara katılmak, yöresel tatları tecrübe etmek ve dini aktivitelerde katılmak üzere seyahat etmek gibi amaçlarla turizm faaliyeti gerçekleştirmektedirler (Çulha, 2008: 1829).

21. yüzyıla girilmesiyle tarihi ve kültürel varlıklara yönelik turizm faaliyeti gerçekleştirmek önemli bir aktivite haline gelmiştir (Çalışkan, 2009: 7). Denk'e göre insanları turizm faaliyetlerine yönlendiren sebepler iç ve dış faktörler olarak ikiye ayrılmaktadır. On farklı başlıkla sıralanan iç faktörler arasında kültürel zenginlikleri tanıma isteği de yer almaktadır (2018: 9). Turistler, kişisel gelişimlerine katkı sağlamak ve bilgi düzeylerini artırmak için kültürel ve sportif faaliyetlere katılma eğilimindedirler (Öktem, 2020: 2). Alternatif bir turizm çeşidi kabul edilen kültür turizmi kültürel etmenlerle

seyahat etmek anlamında ilk defa 1969 yılında Kanada'nın Ontario şehrinde organize edilen kongrede gündeme gelmiştir (Bahçe, 2013: 103). 1980'lerin başında Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Avrupa Birliği'nin kültürel mirasını ortaya koymak amacıyla yapılan incelemelerde ortaya çıkan kültür turizmi en eski turizm türlerinden birisidir. Kültür turizmi, bazı çalışmalarda insanların isteklerine göre tasarlanmış bir turizm, bazı çalışmalarda ise özel ilgi turizmi olarak anılmaktadır (Alaeddinoğlu ve Yıldız, 2011: 26; Gürbüz, 1999'dan akt. Üsküdar vd., 2014: 68). Kültür turizmi daha çok turistlerin kültürel mirasa karşı artan ilgileri sonucunda antik yerleşimlerin, müzelerin, fuar ve festivallerin ziyaret edilmesi ile gelişmiştir (Emekli, 2006: 54).

Tarihi, doğal ve kültürel varlıkları ile zengin bir turizm merkezi olan Gümüşhane ili, tarihi boyunca ev sahipliği yaptığı farklı medeniyetlerin mimarisi, dili, kültür öğeleri ve sanatıyla eşsiz değerlerdeki eserlere sahiptir. Gümüşhane ili Roma döneminden itibaren önemli bir merkez konumundadır. İlin tarihi İpekyolu üzerinde bulunması, stratejik bir konuma sahip olması, zengin maden kaynaklarının bulunması ve farklı medeniyetler tarafından yaşanmış olması nedenleriyle kültürel turizm kaynakları bakımından potansiyelinin arttığı düşünülmektedir. Ancak turizm açısından bakıldığında tüm bu varlıkların istenilen seviyede turizme kazandırıldığını ifade etmek güçtür. Dolayısı ile bu çalışmada Gümüşhane ilinin kültürel turizm bakımından değerlendirilip potansiyelinin ortaya konulması, bu potansiyelin tanıtılması, kültürel mirasın yaşatılarak toplumsal bilincin sağlanması için katkıda bulunulması ve bazı öneriler sunulması amaçlanmaktadır.

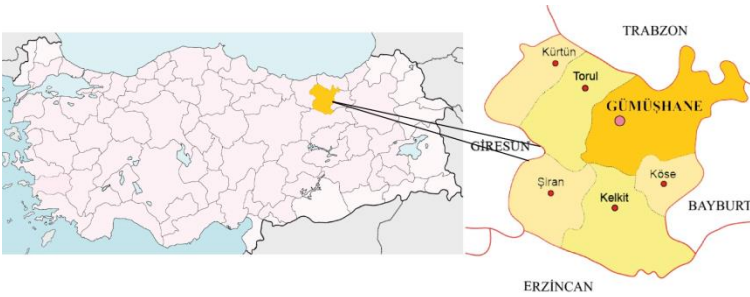
1. Kültür Turizmi

Turizm aktiviteleri bilinmeyi bilme ve yeni şeyler öğrenme, keşfetme arzusu ile gerçekleşen kültürel gezileri içermektedir (Çulha, 2008: 1829). İnsanlar eski uygarlıklardan kalan izleri, onların yapmış olduğu sanat eserlerini ve tarihi, kültürel mekânlarını izlemek amacıyla seyahatler yapmaktadırlar ve bu seyahatler kültür turizmini oluşturmaktadır (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008: 190). Kültür turizmi, çok hızlı bir şekilde gelişen ve tüm dünyadaki turistlerin ilgi odağı olan global turizm pazarlarından birisidir (Xu vd., 2019: 2). Kültür turizmi turistlerin, kültürel miras alanlarına ve tarihe olan ilgilerini ortaya çıkarmalarını, kültürel anlamda turistik deneyim yaşamalarını, geçmiş hakkında bilgi sahibi olmalarını ve eşsiz deneyim yaşayarak eğlenmelerini sağlamaktadır (Kanagasapapathy, 2017: 19). Kültür turistleri genellikle tatil esnasında daha fazla harcama yapar, belirli bir destinasyonda daha uzun süre kalır ve diğer turizm türlerine katılan turistlere göre daha fazla aktivitelere katılırlar (Hausmann, 2007: 174). Müzeler ve tarihi alanlar gibi

kültürel merkezler, turizm sektöründe ilgi görmeleri ve turizm pazarında büyük paya sahip olmaları nedeniyle önemli hale gelmiştir (Richards, 2001: 1). Neredeyse kaybolan yaşam stillerini izlemek ve kültürel faaliyetlere dâhil olmak üzere seyahat etmek kültürel turizm olarak adlandırılır (Ersoy, 2015: 10). Ectarc, kültür turistlerinin etkilendiği sit alanları veya turistik yerleri; arkeolojik alanlar ve müzeler, mimari kalıntılar, sanat, el sanatları, galeriler, festivaller, faaliyetler, heykel, müzik ve dans, tiyatro, film, drama, dil ve edebiyat, dini öğeler olarak sıralamaktadır (Alanyalı, 2010: 486; Öktem, 2020: 10).

2. Gümüşhane İlinin Tarihi

Gümüşhane ili, doğuda Bayburt, batıda Giresun, kuzeyde Trabzon ve güneyde Erzincan illeri ile çevrili olan Doğu Karadeniz Bölümü şehridir. M.Ö. 3. bin yıldan itibaren yerleşimin görüldüğü Gümüşhane tarihi İpekyolu güzergâhında yer almaktadır. Gümüşhane ili ve çevresinin ilk tunç çağından itibaren birçok farklı medeniyetin egemenliğinde olduğu görülmektedir (Gümüşhane Valiliği, 1994: 49). Osmanlı Devleti hâkimiyetinin ilk yıllarında Erzurum, daha sonra Trabzon eyaletlerine bağlanan Gümüşhane 1925 yılında il olmuştur. Köse, Kelkit, Şiran, Torul, Kürtün ve Merkez olmak üzere 6 ilçesi bulunmaktadır (URL-1). Gümüşhane ilinin Türkiye haritası üzerindeki konumu Şekil 1’de verilmiştir:

Şekil 1. Gümüşhane İlinin Lokasyon Haritası

Gümüşhane ilinin tarih öncesi çağlarla ilgili ilk bulguları Geç Kalkolitik Çağ' a aittir (Çiğdem, 2008: 21). A. Sagona tarafından Kelkit, Köse ve Şiran ilçelerinde yapılan araştırmalarda Geç Kalkolitik Çağ' a ait keramikler tespit edilmiştir (Çiğdem, 2012: 29). Gümüşhane ilinde tespit edilen ilk yerleşimlerin M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzandığı ifade edilmektedir (Akağün Uslu, 1980: 1; Yüksel, 1997: 21; Çiğdem, vd., 2004: 285; Çiğdem, vd., 2005: 57; Çiğdem, vd., 2006: 501; Çiğdem, 2008: 185; Çiğdem, 2012: 29; Çiğdem ve Emir, 2016: 11).

3. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırma ile M.Ö. 3. yüzyılda kurulmuş olduğu değerlendirilen ve birçok medeniyete ve dolayısı ile farklı kültürlere ev sahipliği yapan Gümüşhane'nin kültürel turizm potansiyelinin ortaya konulması, bu potansiyelin tanıtılması, kültürel mirasın yaşatılarak toplumsal bilincin sağlanması için katkı sunulması amaçlanmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yönteminden doküman analizinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri üzerine yapılan araştırmalarda nitel araştırma yönteminde gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi tekniklerin kullanıldığı ifade edilmektedir (Kurt, 2013: 109; Karataş, 2015: 72; Kırıl, 2020: 173). Doküman analizi, araştırılan konu ile ilgili olay ve olgular hakkında bilgi veren yazılı belgelerin analiz edilerek veriler ortaya konması yöntemidir. Bu yöntemde araştırma konusu ile ilgili rapor, kitap, arşiv dosyaları, fotoğraf, video ve ses-görüntü kayıtları incelenerek analiz edilir (Karataş 2015: 72). Dokümanlarda verilen bilgiler araştırmacılar tarafından doğru bilgi olarak kabul edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

4. Gümüşhane İlinin Kültürel Turizm Potansiyeli

Turizm potansiyeli; bir bölgenin turizm bakımından ekonomisini etkileyecek fakat henüz gün yüzüne çıkartılmamış olan arz, talep ve pazar koşullarını ifade etmektedir. Bu potansiyelin ortaya çıkartılması bölgenin ekonomisi açısından oldukça önemli bir konudur. Bu bağlamda potansiyeli belirlemede birçok yöntem kullanılmakta olsa da bölgenin arz kaynaklarının belirlenmesi büyük oranda üzerinde durulan yöntemdir (Akgün, 2016: 5). Kültür turizminin geliştirilebilmesi, yerel kültürün turistlere tanıtılması, kültürel mirası geleceğe aktarılabilmesi ve turizmi on iki aya yayılabilmesiyle sağlanacaktır (Emekli, 2006: 54). Turizm faaliyetlerinin bir bölümünü doğal çekicilikler oluştururken, önemli bir bölümünü de kültürel değerler oluşturmaktadır (Ondimu, 2002: 1045; Işık, 2017: 23). Gümüşhane ilinde farklı birçok medeniyetin yaşamış olması bu ilin beşeri turizm varlıkları bakımından zengin bir potansiyele sahip olmasına yol açmıştır (Zaman, 2000: 214). Gümüşhane ilinin kültürel zenginlikleri arasında taşınmaz kültür varlıkları, sit alanları, tarihi yerleşim yerleri ve müzesi sayılabilir.

4.1. Taşınmaz Kültür Varlıkları

Taşınmaz kültür varlıkları, 2863 sayılı Kanun'un 6. maddesinde dört madde ile ifade edilmektedir. Bunlar; a. Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, b. Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakan-

liğinca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, c. Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, d. Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evlerdir (URL-2). Taşınmaz kültür varlıkları yine 2863 sayılı Kanununun 6. maddesinde şu şekilde örneklendirilmiştir: “kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve isihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenerler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliye, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar (URL-2). Kültürel varlıklar, turistlerin destinasyon seçiminde aktif rol oynayabileceği gibi diğer tüm turizm türlerinde de ürünleri zenginleştirici rol oynamaktadır (Gülcan, 2010: 111). Gümüşhane ilinde bulunan tescilli taşınmaz kültür varlıkları şunlardır:

Taşınmazlar	İlçeler						Toplam
	Kelkit	Köse	Kürtün	Merkez	Şiran	Torul	
Çeşmeler	2	-	4	11	2	22	41
Han ve Hamamlar	1	-	-	9	-	1	11*
Kaleler	2	1	2	10	1	4	20**
Sit Alanları	7	7	-	7	6	-	27***
Tarihi Camiler	2	1	-	15	3	14	35
Tarihi Konaklar	2	-	-	70	-	4	76****
Endüstriyel Yapı(Değirmen)	1	-	-	1	1	4	7
Kilise ve Şapeller	-	2	4	73	3	56	138*****
Köprü	-	-	2	28	1	28	59

İdari yapı	1	-	-	7	-	-	8
Hazire ve Mezarlıklar	3	1	1	3	3	1	12
Türbe ve Kümbetler	1	-	-	4	2	-	7
Toplam	22	12	13	238	22	134	441
<p>*2' si han, 7' si hamam ve 2' si hamam kalıntısıdır. **16'sı kale, 4'ü kale kalıntısıdır. ***1' i tümülüs, 9' u höyük, 1' i antik kent, 1'i kaya mezarı, 1'i manastır, 1'i siperlik ve şehitlik ve 13'ü eski yerleşim Yeridir. **** 1' i müze binası olarak kullanılmaktadır. *****29'u şapel 109'u kilisedir. Tescilli kiliselerden 6'sı kilise kalıntısıdır.</p>							

Tablo 1. Gümüşhane ilindeki taşınmaz kültür varlıkları (Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016'dan geliştirilmiştir).

Tablo incelediğinde Gümüşhane ilinin kültür varlıkları bakımından epey zengin olduğunu söylemek mümkündür. Bu kültür varlıklarının turizm sektöründe yer alması hem ilin tanıtılması ve ekonomisinde önemli derecede etkili olacak hem de bu sayede kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere iletilmesi sağlanacaktır. Kültür turizmi, sit alanları, tescilli kültür varlıkları, müzeler gibi tarihi mekânların yanı sıra anıtsal tarihi yapıları da (manastırlar, kaya mezarları, kaleler vb.) içerisinde barındırmaktadır. Araştırma kapsamında Gümüşhane ilinde kültür turizmüne yönelik olarak önemli bir yere sahip olabileceği değerlendirilen bazı tarihi mekânlar aşağıda incelenmiştir.

4.1.1. Manastırlar

Gümüşhane ili, merkez ilçesi Olucak köyü sınırları içerisinde bulunan İmera (Olucak köyü) Manastırı 1991 yılında 1. Derece Kentsel ve 3. Derece Arkeolojik Sit olarak tescillenmiştir. 1740 yılında yapıldığı düşünülen manastırın etrafında bulunan mekânlar 1827'de yapılmıştır. Manastırın kitabesinde manastırın 1859 yılında başrahibe Roxane tarafından onarıldığı anlaşılmaktadır. Doğu cephesinde üç apsisi bulunan manastırın naosu çokgen ve yüksek kasnaklı kubbe ile örtülüdür (Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016: 150). Şiran ilçesi Çakırkaya köyü Kozağaç mevkiinde yer alan Çakırkaya Manastırı, 2016 yılında tescillenmiştir. Yaklaşık 65 metre yüksekliğinde bir kayanın oyulması sonucu oluşturulmuştur. Manastırın günümüze kilise, şapel ve birkaç küçük mekân ile güneyde temel düzeyinde hizmet odaları kalmıştır. Güney tarafından kayaya yapılmış basamaklar aracılığıyla ulaşılan kilise dikdörtgen plan üzerine, üç nefli, kubbeli bazilikal

planda yapılmıştır. İç mekânda birbirine yuvarlak kemerlerle bağlanan üç nef bulunur. Kilisenin üst örtüsü doğu-batı yönünde uzanan beşik tonuz ile örtülmüştür. Naosun üzeri ise oyularak şekillendirilen kubbe ile örtülüdür. Kilisenin içerisindeki sütunların büyük çoğunluğu kırılmış ve sütunların yalnızca tavanla bağlantı sağlayan üst kısımları kalmıştır (Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016: 299).

Fotoğraf 1-2. İmera (Olucak) Manastırı, Çakırkaya Manastırı (Yazar Arşivi).

4.1.2. Kaya Mezarları

Gümüşhane il sınırları içerisinde 2 adet tescilli kaya mezarı bulunur. Bunlardan ilki olan Araköy Kaya Mezarları, 2009 yılında 1.Derece Arkeolojik Sit alanı olarak tescillidir. Gümüşhane ilinin Şiran ilçesinin 21 km kuzeybatısında yer alan Araköy Köyü'nde yer almaktadır. Büyük bir ana kayanın ortasına denk gelecek şekilde yaklaşık aynı ölçülerine sahip, yalın ve iki kademe silmesi bulunan üç nişten oluşmaktadır. İldeki bir diğer kaya mezarı ise Kelkit İlçesi, Özen köyü sınırları içerisinde bulunan Özen Köyü Kaya Mezarlarıdır. Bu mezarlar 2001 yılında tescillenmiştir. Araköy Kaya Mezarları gibi Özen Köyü Kaya Mezarları da ana kayanın orta kısmında yaklaşık 25 metre yükseklikte, 1 m² alana sahiptir. İki kademe silmesi bulunan bir nişten oluşmaktadır.

Fotoğraf 3-4. Araköy Kaya Mezarları, Özen Köyü Kaya Mezarları (Yazar Arşivi).

4.1.3. Kaleler

Kov Kalesi, 2004 yılında 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir. Kuzeybatı yönündeki kale kapısı, üzerinde bulunduğu kayalık tepenin ulaşım açısından en elverişli noktasında yer alır. Surlar dışa bakan yönleri yontulmuş farklı boyutlarında moloz taş malzemedен inşa edilmiş olup, taşların arasında kalın kireçtaşı derz tabakası ile birbirine bağlanmıştır. Kuzeybatıdaki kapı dışında kuzeydoğu ve güneydoğuda birer kapı bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneydoğudaki her iki kapının yanında da biri yarım yuvarlak biri dikdörtgen olmak üzere burçlar bulunmakta olup, kuzeydoğudaki dikdörtgen giriş açıklığı zeminden yüksek tutulmuştur. Dış surların kuzey bölümünde bu surlar ile bu bölümde ortak duvar kullanan kareye yakın dikdörtgen planlı, büyük kule şeklinde bir iç kale (ahmedek), iç kale üzerinde kısmen yıkılmış dendanlar bulunmaktadır. İç kalede iki sıra halindeki ahşap hatıl delikleri iç kalenin çok katlı olduğuna ilişkin izler olup, güneybatı köşe duvarında büyük ölçüde tahrip olmuş taşların yerleştirilmesine ait izler 2. kata çıkışın bu noktadan olduğunu gösteren diğer izlerdir. İç kaleye ait dendanlar kısmen tahrip olmakla birlikte iç kalenin tamamında takip edilebilecektir. İç kalenin kuzey bitişiğinde yarım yuvarlak bir burç, doğu tarafında ise bu bölümdeki kapının bitişiğinde dikdörtgen planlı bir burç yer almakta olup, iç kalenin doğusunda kalma odalarına ait olabilecek duvar ve temel izleri görülmektedir (Akagün Uslu, 1980: 16; Çiğdem, 2008: 61; Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016: 119).

Canca Kalesi ise 2005 yılında tescillenmiştir. Gümüşhane ilinin batısında, Süleymaniye mahallesine yaklaşık iki kilometre mesafede bulunan, çevreye hâkim bir kayalık üzerinde kurulmuştur. Kale doğu-batı yönünde ard arda üç bölümden oluşur (Akagün Uslu, 1980: 16). Çevresine 1,5 m kalınlığındaki sur duvarı eklenen kalenin iki adet girişi vardır. Kalenin batıda yer alan girişinden kalenin en alt kısmını teşkil eden küçük bir alana ulaşılır. Bu alanda 4,20x4,10 m ölçüsünde bir adet su sarnıcı yer almaktadır (Çiğdem, 2008: 16). Buradan ikinci bir kapıyla doğu kısmında ter alan ana mekâna ulaşılır. Ana mekânın kuzeyindeki kayalar üzerine oturulmuş 4,20x3 m ölçüsünde tek apsisli şapel kalıntısı yer alır. Kalenin doğu ucunda kaya üzerinde bulunan duvarındaki hatıl izlerinden iki katlı olduğu anlaşılan bir gözetleme kulesi yer almaktadır (Akagün Uslu, 1980: 16; Çiğdem, 2008: 60; Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016: 118).

Fotoğraf 5-6. Canca Kalesi, Kov (Esenyurt) Kalesi (Yazar Arşivi).

4.2. Sit Alanları

Sit alanları, tarih öncesinden günümüze ulaşan farklı medeniyetlerin ortaya koyduğu ve yaşadıkları dönemlere ait sosyal, ekonomik, mimari ve bunun gibi yaşam tarzlarını yansıtan şehir ve şehir kalıntıları, kültür varlıkları bakımından zengin olan ve önemli tarihsel olayların yaşandığı alanlar ve tespit edilmiş olan tabiat özellikleri bakımından korunması gerekli alanlardır (URL-3). Sit alanlarının dört çeşidi bulunmaktadır. Bunlar ilgili yönetmelikte şu şekilde geçmektedir:

Arkeolojik sit: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır. Kentsel arkeolojik sit: 2863 sayılı Kanun kapsamına giren arkeolojik sitlerle birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden alanlardır. Kentsel sit: Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, vb.) birlikte buldukları alanlardır. Tarihi sit: İnsanlık tarihi, milli tarihimiz veya askeri harp tarihi açısından çok önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve bu sebeple korunması gerekli yerlerdir (URL-3).

S. No	Sit Alanının Adı	Adresi	Sit Derecesi
1	Çal Tepesi,	Kelkit-Aşut Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
2	Kaletepe Höyüğü	Kelkit Aşut Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı

3	Tandırılık Düzü Kilise Mevki	Kelkit-Büyük Cami Mah.	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı
4	Höyük	Kelkit-Günbatur Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
5	Nalbant Köprüsü Yanı Mevki Höyük	Kelkit-Öğütlü Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
6	Satala Antik Kent	Kelkit-Sadak Köyü	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı
7	Oyma Kaya Höyük	Kelkit-Söğütlü Beldesi	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
8	Göyük	Köse-Salyazı Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
9	Asar Tepesi Höyük	Köse-Akbaba Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
10	Hamzalı Tepe Höyük	Köse-Akbaba Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
11	Maltepe Höyük	Köse- Merkez	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
12	TilkitepeTümülüsü	Köse-Merkez	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
13	Kilise Burnu	Köse-Yuvacık Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
14	Süleymaniye Mah. Sit Alanı	Süleymaniye Mah.	3. Derece Kentsel ve Doğal Sit Alanı
15	Santa Harabeleri	Merkez -Dumanlı Köyü	1. ve 3. Derece Doğal Sit Alanı ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı
16	Manastır Kilise	Merkez-Olucak (İme- ra) Köyü	1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı
17	Kırcaova Kalıntıları	Merkez Keçikaya Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
18	Kov Kalesi	Merkez-Esenyurt (Kov) Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
19	Krom Vadisi	Merkez-Yağlıdere Köyü	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı
20	Arkeolojik Alan (Kaya Mezarları)	Şiran-Araköy köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
21	Tökme Tepe Höyük	Şiran-Karaköy Köyü- fatih Mah.	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
22	Firdevs Hatun Türbesi, Kümbet (Ortaköy Tepesi)	Şiran-Kavakpınar Köyü	1. ve 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı
23	Keramik parçala- rının tespit ed. alan	Şiran-Çakırkaya Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
24	Erenkaya Tepesi- Höyük	Şiran-Erenkaya Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
25	Şehitlik ve siper- likler	Merkez Yağlıdere-Çorak köyleri Ziyaret Dağı	Tarihi Sit Alanı

26	Salyazı Beldesi Hatüker Mevkii	Köse Salyazı Köyü	1. Derece Arkeolojik Sit Alanı
27	Harabezimon Mevkii kalıntıları	Şiran Çevrepınar Köyü	3. Derece Arkeolojik Sit Alanı

Tablo 2. Gümüşhane İlinde Bulunan Sit Alanları Listesi (URL-4).

Gümüşhane ilinde 24 adet arkeolojik sit, 1 adet doğal ve arkeolojik sit, 1 adet doğal ve kentsel sit ve 1 adet tarihi sit olmak üzere toplam 27 adet sit alanı bulunmaktadır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde Gümüşhane ilinde höyükler, tümülüsler, şehitlik, kiliseler gibi eski medeniyetlere ait birçok alan bulunmaktadır. Araştırma sahasındaki diğer kültürel değerleri antik kent ve eski yerleşim yerleri oluşturmaktadır. Krom Vadisi, Santa Harabeleri, Satala Antik Kenti ve Süleymaniye Mahallesi (Eski Şehir) kültür turizmi bakımından oldukça önemi arz eden kültür varlıklarıdır (Merdan ve Okuroğlu, 2016: 968). Söz konusu bu antik kent ve eski yerleşim yerlerinin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

4.2.1. Krom Vadisi

Kuruluş tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmayan Krom vadisi yerleşimi farklı kaynaklardan Kurum, Gorom, Korom, Gurom, Kromni gibi farklı birçok isimle anılmaktadır (Erüz, vd., 2016: 188). 2010 yılında 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen Krom Vadisi, Gümüşhane Merkez ilçesinin 60 km kuzeyinde yer alan, Yağlıdere köyünde bulunmaktadır. Döneminin önemli yerleşim yerlerinden olan Krom Vadisi İmera (Olucak) ve İstavri (Uğurtaş) köyleri arasında yer almaktadır. Çiğdem vd.'nin 2002 yılında Gümüşhane ve Bayburt illerinde yürüttükleri yüzey araştırmasında Krom Vadisinde tespit edilen kültür varlıklarının Orta Çağ'a tarihlendirildiği ifade edilmektedir (Çiğdem, vd., 2002: 169). Tescilli 22 kilise, 1 kale ve 1 köprü bulunan (Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016: 222) vadiye 1583 yılında işletilen bir maden ocağının varlığından söz edilmektedir (Erüz, vd., 2016: 190).

Fotoğraf 7. Krom Vadisi Bulutyayla Yerleşimi Genel Görünümü (Yazar Arşivi).

Fotoğraf 8-9. Krom Vadisi Bulutyayla Evleri ve Yerleşimi (Yazar Arşivi).

4.2.2. Santa Harabeleri

Santa kelimesi (Sandon, Sandan, Santas), Luvicede “kutsal, kutlu, güzel” anlamlarına gelen ve Luvi baş tanrılarında birisinin de adı olan bir kelimedir (Umar, 1993’ten akt. Doğanay ve Doğanay, 2016: 490). Ayrıca Kültepe’de tanrı isimlerinin geçtiği Zarpiya ritüelinde ve isimler listesinde Santa ismi de tespit edilmiştir. Bir savaş tanrısının ismi olan Santa “kızgın olmak” anlamına gelmektedir (Pekman, 1970’ten akt. Bardakçı, 2019: 99). Santa, bugünkü ismi ile Dumanlı köyü, Gümüşhane Merkez ilçesi sınırları içerisinde, Yanbolu vadisinin yukarı kısımlarında yer alan eski bir Rum yerleşimidir. Kuruluş tarihiyle ilgili kesin bir tarih bulunmasa da buradaki ilk yerleşmenin Orta Çağ’da olduğu düşünülmektedir (Doğanay ve Doğanay, 2016: 490). Nüfus yoğunluğunun 17. ve 18. yüzyıllarda artış gösteren Santa 19. yüzyılda en parıltılı dönemini yaşamış ve 1923 yılında nüfus mübadelesi sonrasında büyük oranda boşaltılmıştır (Bingöl, 2007: 396). 1999 yılında 3.Derece Arkeolojik ve 1.ve 3. Derece Doğal Sit Alanları olarak tescillenen yerleşim 9 mahalle ve 300’ün üzerinde yapıdan oluşmaktadır. Santa yerleşimindeki önemli mahallelerden bazıları Binatlı, Terzili, Zurnacili, Piştovlu, İşhanlı, Çinganlı, Çakallı mahalleleridir. Her mahallede bir adet tescilli kilise bulunmaktadır (Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016: 217).

Fotoğraf 10-11. Santa Harabeleri (Piştovlu Mahallesi), Piştovlu Kilisesi (Yazar Arşivi).

4.2.3. Satala Antik Kenti

1988 yılında 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen Satala Antik Kenti, Kelkit İlçesinin 26 km güneydoğusunda Sadak köyünde bulunmaktadır. Roma İmparatorluğunun doğu sınırını korumak amacıyla Anadolu'da kurulan ve Melitene (Malatya), Somasata (Samsat) ve Zeugma (Gaziantep) gibi önemli dört garnizondan birisi olan Satala'nın hangi dönemde kurulduğuna dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte kuruluş tarihi ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür (Şenocak, 2014: 77; Mimirolu vd., 2019: 3585). Bu görüşlerden ilki imparator Nero döneminde Doğu seferinde kurulduğu yönünde ve diğer bir görüş ise imparator Caesar döneminde Pontus Krallığı ile yapılan mücadeleler esnasında kurulmuş olabileceği yönündeki görüşlerdir (Çiğdem, 2008: 76; Çiğdem, 2012: 111). 2018 yılında nekropol alanında yürütülen kazı çalışmalarında ele geçen Helenistik Döneme ait bronz bir sikke, Satala Antik Kentinde Erken Helenistik Dönemde de yerleşimin olduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2020: 583). 2017 yılında başlatılan kazı çalışmaları günümüzde de devam etmektedir. Kentte hamam, su sarnıcı, kale, bazilika gibi birçok kültür varlığı bulunmaktadır.

Fotoğraf 12. Gümüşhane Müzesinde sergilenen Satala Antik Kenti eserleri (Yazar Arşivi).

Fotoğraf 13-14. Satala Antik Kenti Bazilika, Satala Antik Kenti Su Sarnıcı (Yazar Arşivi).

4.2.4. Süleymaniye Mahallesi (Eski Şehir)

Gümüşhane şehir merkezinin bulunduğu vadinin güneybatısında yer alan Süleymaniye Mahallesi (Eski Gümüşhane) il merkezine 4 km mesafededir. Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlı topraklarına katılan Gümüşhane ilinin iki kez yer değiştirdiği bilinmektedir. Gümüşhane ili ilk kez 15. yüzyıl öncesinde Süleymaniye mahallesinin yaklaşık 2 km kuzeyinde yer alan Canca Kalesinin etrafında ve “Canca, Canica, Zanha” gibi isimlerle anılan yerleşimde kurulmuştur (Öktem, 2021: 44). Kandilaptis’e göre 15. yüzyıldan kalma bu yerleşimde terk edilmiş bir şapel bulunmaktadır. Şehrin ilk yer değiştirdiği tarihle ilgili kesin bilgi bulunmasa da 15. yüzyıl başlarında başladığı ve 16. yüzyılda devam ettiği ifade edilmektedir (Dolu, 2010: 17). Böylece Kanuni döneminde yeni maden yataklarına yakınlığı sebebiyle günümüzde Süleymaniye Mahallesi olarak bilinen eski şehirle ilk yer değiştirme gerçekleşmiş oldu. Bu mahallede Süleymaniye Camisi ve elli kadar ev inşa edilmiştir. Böylece ikinci Gümüşhane Süleymaniye Mahallesi’nde kurulmuş oldu (Yüksel, 1997: 23; Yurttaş, 2008: 349). Tarihi İpekyolu üzerinde yer alması ve maden yatakları yönünden zengin olması nedeniyle önemini koruyan mahallede Türk, Rum ve Ermeni halk birlikte yaşamıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yerleşim ve gelişim gösteren şehir 17. ve 18. yüzyıllarda en kalabalık ve hareketli zamanını yaşamıştır. Osmanlı Döneminde gümüş madenlerinin işletilmesi şehrin zamanla kendi adına sikke basmasını sağlamıştır. Şehir daha çok 1520-1560 tarihleri arasında yerleşimini ve gelişimini sağlamıştır. Evliya Çelebi, Süleymaniye Mahallesinde yalnızca beş tanesinin günümüze ulaştığı toplam 11 tane mihrabın bulunduğunu ifade etmektedir (Dolu, 2010: 48). Eski şehirden günümüze cami, kilise, hamam, köprü, dükkân vb. olmak üzere 52 adet taşınmaz kültür varlığı ulaşmıştır. Yerleşim 3. Derece Kentsel ve Doğal Sit Alanı olması yanında turizm merkezidir (Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2016; Öktem, 2021: 44; URL-4).

Fotoğraf 15-16. Süleymaniye Mahallesi Rum Okulu, mahallenin genel görünümü (Yazar Arşivi).

4.3. Gümüşhane Müzesi

Yapılış tarihi 1920 yılına dayanan bina, Erol Karabiber ve İbrahim Ömürdağ'a ait yan yana iki konağın 2004-2006 yıllarında restore edilmesi sonucu müze olarak hizmete açılmıştır. Gümüşhane Müzesi olarak faaliyet gösteren bina 1990 yılında tescil edilmiştir. Şehir merkezinden 1 km kuzeyde bulunan müze zeminle birlikte 3 katlıdır. Satala Antik Kenti, Süleymaniye Mahallesi ve diğer sit alanlarından ele geçirilen ve farklı medeniyetlere ait taş eserler müzenin bahçesinde sergilenmektedir. Bu eserler arasında lahit, sütun parçaları ve başlıkları, mezar stelleri, İslami dönem mezar taşları, yazıtlı ve kabartmalı steller ve farklı birçok mimari öge yer almaktadır.

Müzedede arkeoloji, etnografya ve sikke seksiyonları bulunmaktadır. Arkeoloji seksiyonunda Helenistik dönemden Osmanlı dönemine kadar pek çok farklı döneme ait eserler bulunmaktadır. Bu eserler arasında pişmiş toprak seramik örnekleri, lahit ve steller ile kandiller yer almaktadır. Sikke seksiyonunda Grek, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi çeşitli dönemlere ait altın, gümüş, bakır ve bronz sikkeler bulunmaktadır. Etnografya seksiyonunda ise ilin halk kültürünü yansıtan eserler sergilenmektedir. Bu eserler arasında günlük yaşamda kullanılan halı, kilim gibi dokuma örnekleri, baltalar, kesici ve delici aletler, ağırşaklar, yöresel giysiler, oyali yazmalar, tepelik, kemer, kolye, bilezik, küpe ve yüzük gibi gümüş takılar, ağızlık ve sigara tabakaları, tas, sahan, ibrik, kazan ve sini gibi bakır mutfak gereçleri, dibek, kahve değirmeni, kahve soğutacağı, takunya gibi ahşap eserler, kılıç, kama, tüfek, tabanca gibi silahlar yer almaktadır. Toplam 1190 eserin yanında müzede, Gümüşhane halk kültürü ve aile yaşamından kesitler de sergilenmektedir (URL-5).

Fotoğraf 17. Gümüşhane Müzesi (İkizevler Binası) (Yazar Arşivi).

Sonuç

Son yıllarda turizm anlayışında yaşanan değişim alternatif turizm türlerine yönelimi ve dolayısıyla kültür turizmine ilgiyi artırmaktadır. Kültür ve

turizm arasındaki ilişki, bilinmeyi öğrenme, görülmeyi merak etme ve yeni bilgiler edinme içgüdüleriyle ortaya çıkar ve turistleri kültürel geziler yapmaya yönlendirir (Çulha, 2008: 1829). Eski uygarlıklara ait sanatsal ve tarihi yapıların görülmesi maksadıyla gerçekleştirilen geziler kültür turizmini oluşturmaktadır (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008: 190). Turizm pazarının önemli kısmını oluşturan ve sürekli önemi artan cazibe merkezlerinden birisi de müzeler ve anıtlardır (Richards, 2001: 1). Gelecekte sanatsal, tarihi ve kültürel faaliyetleri içerisine alan kültürel miras turizminin gelişeceği savı ortaya atılmaktadır. Bir bölgede kültür turizmi faaliyetinin yapılması hem o bölgedeki kültürel mirasın korunmasını sağlar hem de yerel halkın kalkınması için bir fırsat olabilmektedir (Köşker, 2018: 202, 190). Kültür varlıklarının turizm sektöründe yer alması hem ilin tanıtılması ve ekonomisinde önemli derecede etkili olacak hem de bu sayede kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere iletilmesi sağlanacaktır. Kültür turizminin turistlerin tatil yeri seçiminde rol oynaması yadsınamayacak bir gerçektir (Tüfekci, 2014: 234; Davras ve Uslu, 2019: 680). Dünya Turizm Örgütü'nün kültür turizmini zamanın önde gelen turizm türlerinden birisi olarak kabul etmesi bu sebeptendir.

Gümüşhane ili tarih boyunca çeşitli kültürlere ev sahipliği yapmıştır. Çeşitli kültürlerin hüküm sürdüğü bu topraklarda yaşamış her toplum kendi yaşam tarzını, mimarisini, geleneksel yapısını ve bunun gibi birçok kültürel değerini miras bırakmıştır. Bu durum ilde kültürel çeşitliliğin bir arada yaşanmasını sağlamaktadır. Ayrıca sosyokültürel anlamda Gümüşhane ilinin bu çalışma kapsamında ele alınan taşınmaz kültür varlıkları, sit alanları ve müzesi dışında kültürel turizm potansiyeli içerisinde yöresel giysileri, el sanatları, folkloru, halk oyunları da sayılabilir. Bu çalışma ile Gümüşhane ilinin kültür turizmi kapsamında 27 sit alanı, 441 tescilli kültür varlığı ve müzesi ile önemli bir potansiyele sahip olduğu fakat bu potansiyelin henüz gün yüzüne çıkmadığı anlaşılmaktadır.

Satala Antik Kenti'ne örenyeri statüsü kazandırılarak ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayacakları alanların yapılması ziyaretçilerin ziyaret sürelerini uzatmalarını sağlayabilir. Satala Antik Kenti, Süleymaniye Mahallesi, Santa Harabeleri ve Krom Vadisi gibi tarihi ve kültürel dokusu olan alanların UNESCO dünya miras listesine önerilmesi için gerekli çalışmaların başlatılması Gümüşhane ilinin turizmi için önemli bir adım olacaktır. Kültür varlıklarının tahribatının engellenmesi adına yerel halk ve muhtarlara gerekli bilgilendirmenin yapılması gerekir. Gümüşhane ilinde tanıtım faaliyetleri kamu idareleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Bu tanıtım faaliyetlerine ek ola-

rak özel sektör ve yerel halk tarafından da tanıtım faaliyetleri gerçekleştirilebilir. Turizm faaliyetlerinin gelişiminin takip edilebilmesi adına kültürel mekânlara giriş çıkışlarda gerekli istatistiklerin tutulması önem arz etmektedir. Ancak tüm bunların yapılabilmesi için öncelikle kültürel varlıkların korunmasına dair tedbirlerin alınması oldukça önemlidir. Sonuç olarak Gümüşhane ili ve çevresinin sosyoekonomik olarak kalkınmasında katkı sağlayacak en önemli etkenlerden birisi turizmdir. İlin mevcut kültürel turizm potansiyeli değerlendirildiğinde, Gümüşhane'nin Türkiye turizmi içinde önemli bir cazibe merkezi olabileceği öngörülmektedir. Gümüşhane'de turizm, yöre halkının sosyoekonomik yönden desteklenmesi ve ilden yapılan göçlerin azalmasına da katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Akağün Uslu, Gülyüz (1980). *Gümüşhane Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri 1969-1971*. İstanbul: Yelken Matbaası.
- Akgün, Alper (2016). *Giresun İlinin Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi, Yerel Halk ve Sektör Temsilcilerinin Algısı Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alaeddinoğlu, Faruk ve Yıldız, M. Zeydin (2011). "Türkiye'de Kültür Turizmi ve Algılanışı". 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 21-33.
- Alanyalı, Hüseyin S. (2010). "Antik Çağdan İtibaren Süreklilik Gösteren Yerleşim Yerlerinde Bilimsel Araştırmalar ve Kültür Turizmi Anlayışı". *1. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi (27- 30 Mayıs 2010)*. Ankara: Detay Yayıncılık, 486-490.
- Bahçe, A. Sadık (ed.) (2013). *Alternatif Turizm*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bardakçı, Kürşat (2019). "Yunan Panteonuna Luvi Etkisi: Pegasos Örneği". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(1): 93-109.
- Bingöl, Zekeriya (2007). *Gelenekten Evrensele Anadolu'da İnanç Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çalışkan, Serkan (2009). *Tarihi Konut İşletmeciliği ve Kültür Turizmi İlişkisi Beypazarı Örneği*. Yüksek Lisans Tez. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Çiğdem, Süleyman (2008). *Gümüşhane Bölgesinin Tarih ve Arkeolojik Araştırmaları*. Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği.
- Çiğdem, Süleyman (2012). *Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları I: Eski Çağ'dan Orta Çağ'a Gümüşhane*. Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği.
- Çiğdem, Süleyman vd. (2002). "2002 Yılı Gümüşhane ve Bayburt İlleri Yüzeysel Araştırması". *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 167-178.
- Çiğdem, Süleyman vd. (2004). "2003 Yılı Gümüşhane Yüzeysel Araştırması". *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 285-301.
- Çiğdem, Süleyman vd. (2005). "2004 Yılı Gümüşhane Yüzeysel Araştırması". *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.2*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 57-70.
- Çiğdem, Süleyman vd. (2006). "2005 Yılı Gümüşhane Yüzeysel Araştırması". *24. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 501-512.
- Çiğdem, Süleyman ve Emir, Osman (2016). "Gümüşhane İlinin Prehistoryası ve İlkçağı Üzerine Genel Bir Değerlendirme". *Gümüşhane Tarihi: İl Oluşunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu Tarih Bildirileri, (25-26 Mayıs 2010)*. Ed. Bayram Nazır ve Kemal Saylan. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayını, 11-36.
- Çulha, Osman (2008). "Kültür Turizmi Kapsamında Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması". *Journal of Yasar University, 3(12)*: 1827-1852.
- Davras, Özgür ve Uslu, Abdullah (2019). "Destinasyon Seçimini Belirleyen Faktörlerin Destinasyon Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi: Fethiye'de İngiliz Turistler Üzerinde Bir Araştırma". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(1)*: 679-696.
- Denk, Erkan (2018). *Genel Turizm*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Doğanay, Serkan ve Doğanay, Gülşah (2016). "Doğu Karadeniz'in Kültürel Miras Kaynaklarına Yeni Bir Örnek: Santa". *TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu (13-14 Ekim 2016)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 487-498.
- Dolu, Yusuf B. (2010). *Eski Gümüşhane (Süleymaniye Mahallesi) Sit Alanı İçin Kentsel ve Yapısal Koruma Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Emekli, Gözde (2006). “Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15(1-2): 51-59.
- Ersoy, Mücahit (2015). *A Study on Destination Image Perceptions of Russian Tourists Visiting Turkey and Their Memorable Tourism Experiences*. Master of Thesis. Adana Science and Technology University the Institute of Social Sciences.
- Erüz, Coşkun vd. (2016). “Antik Çağdan Günümüze Gümüşhane-Torul-Kurum (Gorom-Kromni) Vadisi Demografik Değişimi”. *Gümüşhane Tarihi: İl Oluşunun 85. Yılında Gümüşhane Tarihi ve Ekonomisi Sempozyumu Tarih Bildirileri, (25-26 Mayıs 2010)*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayını, 186-203.
- Gülcan, Bilgehan (2010). “Türkiye’de Kültür Turizminin Ürün Yapısı ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaştırma İhtiyacı”. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1): 99-120.
- Gümüşhane Valiliği (1994). *Gümüşhane İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı*. Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği.
- Gümüşhane Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2016). *Gümüşhane Kültür Envanteri*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Hacıoğlu, Necdet ve Avcıkurt, Cevdet (2008). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hausmann, Andrea (2007). “Cultural Tourism: Marketing Challenge and Opportunities for German Cultural Heritage”. *International Journal of Heritage Studies*, 13(2): 170-184.
- Işık, Mehmet F. (2017). *Kültür Turizmi Kapsamında Kutsal Mekânların Turistik Çekicilik Açısından Değerlendirilmesi: Balıklı Göl Ölçeğinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kanagasapathy, Gayathri D. (2017). *Understanding the Flow Experiences of Heritage Tourists*. Doctoral Thesis. Bournemouth: Bournemouth University.
- Karataş, Zeki (2015). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 62-80.
- Kıral, Bilgen (2020). “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 170-189.
- Köşker, Hasan (2018). “Ahlak’ın Kültürel Turizm Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma”. *Mukaddime*, 9(1): 189-207.

- Kurt, Adile A. ed. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Merdan, Kurtuluş ve Okuroğlu, M. Selahattin (2016). “Alternatif Turizm Çeşitlerinin Gümüşhane Turizmine Etkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Journal of Graduate School of Social Sciences*, 20(3): 961-984.
- Mimiroğlu, İ. Mete vd. (2019). “Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Roma Lejyon Kenti Satala”. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(39): 3584-3597.
- Ondimu, Kennedy (2002). “Cultural Tourism in Kenya”. *Annals of Tourism Research*, 29(4): 1036-1047.
- Öktem, Elif (2020). *Kültür Turizmi Kapsamında Unutulmaz Turizm Deneyiminin Müşteri Memnuniyetine ve Davranışsal Niyete Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öktem, Elif (2021). “Gümüşhane Kültür Rotaları 1: Süleymaniye Mahallesi”. *Şehrengiz Gümüşhane Şehir ve Kültür Dergisi*, 1(1): 44.
- Richards, Greg (2001). “The Development of Cultural Tourism in Europe”. *Cultural Attractions and European Tourism*. Ed. G. Richards. Wallingford: CABI.
- Şenocak, Mehmet B. (2014). *Anadolu’da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri*. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüfekci, Ö. Kürşad (2014). “Spor Organizasyonlarında Destinasyon Pazarlaması ile Memnuniyet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Anadolu Kupası Yüzme Müsabakalarında Bir Araştırma”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1): 233-249.
- URL-1: <http://gumushane.gov.tr> (Erişim: 12.07.2021).
- URL-2: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf> (Erişim: 12.07.2021).
- URL-3: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120313-6.htm> (Erişim: 12.07.2021).
- URL-4: <https://gumushane.ktb.gov.tr/> (Erişim: 12.07.2021).
- URL-5: <https://muze.gov.tr/muzeler> (Erişim: 06.07.2021).
- Üsküdar, Şerife vd. (2014). “Yerli Turistlerin Eskişehir’in Kültür Turizmine İlişkin Algıları”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(2): 67-76.

- Xu, Yuchen and others (2019). "Cultural Tourists' Satisfaction from a Leisure Experience Perspective: An Empirical Study in China". *Journal of China Tourism Research*, 16(1): 1-23.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, Şahin (2020). "Roma İmparatorluğu'nun Kuzeydoğu Sınır Kenti: Satala". *Tarih Boyunca Anadolu-Gürcistan İlişkileri Sempozyumu*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat, 581-605.
- Yurttaş, Hüseyin (2008). "Gümüşhane/Süleymaniye Mahallesi (Eski Gümüşhane) Kültür Varlıkları". *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17: 347-366.
- Yüksel, Murat (1997). *Gümüşhane Kitabeleri*. İstanbul: Gümüşhane Valiliği Yayınları.
- Zaman, Mehmet (2000). "Gümüşhane İlinin Turizm Potansiyeli". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6(4): 209-236.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Teşekkür: Araştırmaya katkıda bulunan İl Kültür ve Turizm Müdürü Hüseyin Ateş'e teşekkür ederim.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Acknowledgment: *I would like to thank Hüseyin Ateş, the Provincial Culture and Tourism Director, who contributed to the research.*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*